

# Les teories conspiracionistes i negacionistes davant la Covid-19: Una perspectiva antropològica



UNIVERSITAT  
ROVIRA i VIRGILI



Universitat Oberta  
de Catalunya

Joaquin Jimenez Ballesteros

Tutor: Angel Martínez Hernáez

Facultat de Lletres

Grau d'Antropologia i Evolució Humana

Universitat Rovira i Virgili i Universitat Oberta de Catalunya

Treball de fi de Grau

Curs 2020/ 2021

## ÍNDEX

1- Resum.....	pàg. 3
2- Introducció.....	pàg. 4
3- Estat de la qüestió i Marc teòric.....	pàg. 6
4- Metodologia.....	pàg. 10
5- Les xarxes socials com a vehicle de difusió.....	pàg. 16
6- Desperta vs. Adormits.....	pàg. 23
7- Actituds i posicionaments de caràcter impermeable dins dels moviments conspiracionistes i negacionistes.....	pàg. 29
8- Conclusions.....	pàg. 30
9- Bibliografia.....	pàg. 32
10- Annex.....	pàg. 36

## **Resum**

L'emergència de la pandèmia de la Covid-19 ha tingut uns efectes globals en moltes dimensions de la vida social, incloent-hi l'activació de moviments negacionistes i conspiracionistes. En aquest text entenem el negacionisme i el conspiracionisme com el fet d'intentar explicar un esdeveniment o una cadena d'esdeveniments, comunament, d'importància política, social, econòmica, religiosa o històrica; com la suposada acció de grups poderosos i que responen a propòsits amagats. L'objectiu d'aquesta recerca ha sigut analitzar el paper i la dinàmica d'aquests moviments en la societat i, especialment, en la societat digital. Per això hem realitzat una recerca híbrida documental i en xarxes socials. En el primer cas, s'ha realitzat una revisió sistemàtica de la bibliografia existent a les bases de dades Scopus, Pumbed i Google Scholar, finalitzant amb l'estudi de vint-i-set articles diversos en referència als moviments conspiracionistes i negacionistes davant la Covid-19. En el segon, mitjançant una tasca d'infiltració en diferents xarxes socials, Instagram i Telegram majoritàriament, s'ha dut a terme una anàlisi en diferents àmbits sobre quinze comptes o entitats relacionades amb les teories conspiracionistes o negacionistes. En aquest sentit, els resultats mostren que es tracten de tendències a l'alça, ja que aglutinen a un gran volum de gent; conclouent així que es tracten de moviments plurals i que atrauen persones molt diverses, erigint-se, per a molts individus, com un refugi social davant la incertesa.

**Paraules clau:** conspiracionisme | negacionisme | Covid-19 | anomia | liquiditat de les institucions socials

## **Abstract**

The emergence of the covid-19 pandemic has had global effects on many dimensions of social life, including the activation of denialist and conspiratorial movements. In this text we understand negationism and conspiracy as the act of denying reality or also of trying to explain an event or chain of events, commonly of political, social, economic, religious or historical importance, by the supposed action of powerful groups that respond to hidden purposes. The aim of this research has been to analyse the role and dynamics of these movements in society and, especially, in the digital society. That is why we have carried out a hybrid documentary and social media search. In the first case, a systematic review of the existing bibliography in the Scopus, Pumbed and Google Scholar databases has been carried out, ending with the study of twenty-seven different articles with reference to conspiracy and denialist movements linked with Covid-19. In the second, through an infiltration task in different social networks, mostly Instagram and Telegram, an analysis has been carried out in different areas on fifteen accounts or entities related to conspiracy or denialist theories. In this sense, the results show that these are upward trends, as they bring together a large volume of people; concluding thus that they are plural movements and that they attract very diverse people, being elevated like a social refuge.

**Key words:** conspiracionism | negacionism | Covid-19 | anomie | liquidity of social institutions

## INTRODUCCIÓ

El dia 6 de juliol de 2020 s'organitza a Plaça Callao, Madrid una de les primeres manifestacions negacionistes relacionades amb la covid-19 a Espanya. A aquesta es van poder escoltar proclames antivacunes i conspiracionistes, a més a més, com a mostra de què la pandèmia és una farsa, els manifestants no portaven mascareta ni respectaven la distància de seguretat. Finalment, la manifestació va ser dissolta després que molts dels participants s'enfrontessin amb la policia. Més tard, concretament el dia 28 d'octubre de 2020, la plaça del Mercadal a Reus es convertia en l'escenari de les protestes en contra de les restriccions anticovid; la convocatòria va ser realitzada a través de les xarxes socials i aplegava a unes 500 persones (la majoria sense les mascaretes obligatòries) que pertanyien al sector de la restauració i l'oci nocturn. El que semblava una concentració pacífica va anar agafant cada cop un to més violent. Fins que a partir de les 21 hores, molts dels manifestants (uns 300) van començar a llençar objectes i taules i cadires contra els vehicles policials, a més a més, van procedir a cremar contenidors i arbres de la zona com a senyal de protesta contra les mesures adoptades pel govern per frenar el contagi i la propagació del coronavirus. La protesta va finalitzar amb els Mossos d'Esquadra intervenint per aconseguir dispersar la concentració, la qual va acabar amb 20 denúncies i alguns detinguts; tots ells per desordre públic i resistència a l'autoritat. L'endemà, el dia 30 d'octubre de 2020, passaria més o menys el mateix, però aquest cop a Barcelona; més concretament a la Plaça San Jaume. En aquest cas, després de la manifestació, grups de persones (1.500 segons la guàrdia urbana) encaputxades i amb la cara oculta van començar a llançar bengales, així com tanques, pedres i multitud d'objectes contundents contra els Mossos d'Esquadra, els quals responien amb pilotes de goma. Definitivament, la manifestació va acabar amb 12 persones detingudes, 20 agents ferits, dues tendes saquejades i múltiples destrosses en el mobiliari urbà. Posteriorment, el dia 7 de novembre de 2020, s'organitza a Madrid per part de la plataforma "*Policías por la libertad*" una altra concentració en contra de la imposició de les mascaretes i la gestió que estava fent el Govern d'Espanya del coronavirus. Aquesta manifestació va finalitzar al Ministeri de l'Interior, on es va llegir un comunicat per part de Sonia Vescovacci (portaveu de l'associació i oficial del Cos Nacional de Policia) en el qual es destaca que aquesta protesta no es tractava d'una manifestació negacionista del virus, sinó d'oposició a l'obligatorietat de l'ús de mascaretes. Finalment, els polèmics vídeos de la portaveu de l'associació a les seves xarxes socials, en els que incita els agents a què incompleixin la seva obligació de sancionar les conductes que estableix el Reial decret llei 21/2020, de 9 de juny, de mesures urgents de prevenció, contenció i coordinació per fer front a la crisi sanitària ocasionada per la COVID-19, els cartells que es van poder veure durant la marxa denunciant la "falsa pandèmia" o contra les vacunes i els crits de "libertad", "Gobierno, asesino", "Gobierno dimisión" i "televisión, manipulación" van acabar per considerar aquesta manifestació com una més de tantes concentracions conspiracionistes i negacionistes que hem tingut en aquests mesos de pandèmia.

D'altra banda, aquests moviments no es troben ubicats únicament al nostre territori sinó que cada cop agafen més importància i cada cop gaudeixen de més internacionalitat, arribant a establir-se com una tendència de caràcter mundial. Per exemple, dos estudis realitzats a Polònia (Oleksy et al., 2020) mostren que existeix un creixement en la creença en aquestes teories, a més a més, relacionen la creença en aquestes tendències amb l'acceptació de polítiques xenòfobes. Aquests estudis mostren que les

persones que creien en governs conspiratius van indicar amb menys freqüència que ells havien utilitzat mètodes de prevenció, com ara el distanciament social i la rentada de mans. D'altra banda, al Regne Unit, al llarg del mes d'abril d'aquest mateix any es van incendiar almenys 10 torres 5G de forma intencionada. Recents estudis (Ahmed, Vidal-Alaball, et al., 2020; Lin, 2020) posarien el focus en l'enorme difusió que aquestes teories han tingut dins de les xarxes socials com Facebook o Twitter mitjançant grups negacionistes i conspiracionistes, aquests utilitzarien la desinformació i les notícies falses per a mobilitzar als seus "fidels" i incitar-los a realitzar actes vandàlics com els que hem comentat prèviament.

Altrament, trobem una gran aflluència d'aquestes tendències a nivell global. Al Pakistan (Khan et al., 2020) per exemple, figures polítiques negacionistes es trobaven plantejant teories de la conspiració contra les vacunes contra la COVID-19, afirmant que la COVID-19 es tracta d'una gran il·lusió i una conspiració contra els països musulmans. En aquest aspecte, recents estudis (Ali, 2020) destaquen que en aquest territori a mesura que es desenvolupava la pandèmia, la gent local va començar a beure te "miraculós" com a forma de prevenció, a afaitar-se el cap i / o pregar a Déu que desfés el seu "càstig" i es va començar a conceptualitzar la pandèmia com una "trama" inventada. També, al Brasil (Ricard & Medeiros, 2020), trobem un moviment negacionista basat en la difusió d'informació errònia i liderat pel president del mateix país Jair Bolsonaro, el qual es troba en constant batalla amb la comunitat científica del territori. A més a més, aquesta tendència negacionista/conspiracionista es troba recolzada (Kibuuka, 2020) per les esglésies evangèliques brasileres les quals van recórrer al desordre informatiu i la desinformació com a instruments per a negar la gravetat de la malaltia (Ortega & Orsini, 2020). Aquests únicament es tracten d'alguns dels exemples que comentarem al llarg d'aquest treball, en aquest sentit el que he volgut fer és entendre que ja no es tracten de moviments minoritaris, sinó tot el contrari, es tracten de tendències difoses per part de grups organitzats els quals mitjançant la difusió d'informació falsa han aconseguit establir-se com a moviments de caràcter mundial, els quals cada cop més, amenacen la salut pública global.

Actualment la nostra societat es troba immersa en una crisi sanitària que, també s'ha vist reflectida en l'àmbit econòmic, polític i social, amb conseqüències devastadores en tots els nivells. Aquesta crisi ha augmentat i accelerat la liquiditat institucional (Bauman et al., 2006) i ha provocat una inestabilitat col·lectiva que ha acabat per representar-se com a personal. Aquest és el context d'aparició de les tendències conspiracionistes i negacionistes, que intenten dotar a la població desesperada de missatges que resulten reconfortants. Podríem dir que d'alguna manera aquests moviments estan complint una funció social.

En el present treball, entenem els moviments conspiracionistes i negacionistes, com aquells que intenten explicar un esdeveniment o una cadena d'esdeveniments, comunament, d'importància política, social, econòmica, religiosa o històrica; com la suposada acció de grups poderosos i que responen a propòsits amagats. En el nostre cas, a l'era covid són fenòmens que encara desconeixem. Tot i això hem de dirigir tota la nostra atenció i interès si volem saber explicar-los, i hem de pensar de manera sociològica i/o antropològica; això és: de manera oberta, crítica, científica i reflexiva, tenint en compte que existeix una pluralitat de realitats socials i culturals que cohabitin al nostre planeta. També resulta essencial, no pensar únicament en la persona

individual, sinó també en el món social en el seu conjunt; per tal de veure que estem immersos en un conjunt d'influències i interdependències que afecten el control que tenim sobre les nostres vides i que configuren la nostra manera de realitzar-nos socialment.

L'objectiu principal d'aquesta recerca és conèixer el perfil de gent que conformen aquests moviments i saber de quina manera conformen les interaccions entre ells i amb el món social fora d'aquestes tendències. També, quin és el fenomen que els aglutina davant la covid-19, quin és l'element que permet construir comunitats o un sentit de grup i de pertinença a aquest grup, en cas que hi hagi un sentit d'aquestes característiques. A més a més, en el treball intentarem entendre el perquè, el com i el quan d'aquests moviments socials. Amb aquests objectius; intentarem conversar amb representants d'aquestes noves tendències que amenacen la salut pública per intentar interpretar-les, ja que en aquest aspecte tinc el ple convenciment que aquest és el camí pel qual cal avançar si volem arribar a una mínima comprensió del que, massa despectivament sovint anomenem les teories conspiracionistes i negacionistes..

## **ESTAT DE LA QÜESTIÓ I MARC TEÒRIC**

### **Estat de la qüestió**

En aquest sentit, vaig realitzar una revisió sistemàtica (veure annex) de gran part de la literatura que hi havia sobre aquesta temàtica fins al novembre, cal puntualitzar que actualment hi ha molta més bibliografia sobre aquestes tendències que en aquell moment, fet que va dificultar la selecció prèvia. Aquesta revisió es va basar en el triatge d'articles i documents mitjançant principalment la base de dades Scopus. D'altra banda, també Pubmed i Google Scholar han esdevingut molt importants a l'hora de desenvolupar aquesta tasca, ja que han proporcionat també noves perspectives i noves anàlisis sobre aquests moviments socials.

Aquesta primera recerca documental va finalitzar amb l'estudi de vint-i-set articles sobre aquestes tendències molt diversos. En aquest punt, podríem establir una divisió tenint en compte la temàtica dels articles revisats, podríem diferenciar-los en subgrups distintius segons els que busquen explicacions a partir de:

En primer lloc, el paper dels grups religiosos; en aquest estudi (Kibuuka, 2020) se'ns mostra com gran part de les esglésies evangèliques al Brasil van utilitzar el desordre informatiu i la desinformació com a instruments per negar la gravetat de la malaltia. En aquest sentit, també trobem com des del govern i aquestes esglésies, s'estableix un discurs moralista on es defineixen les característiques que ha de tenir un "bon ciutadà" i com ha de lluitar contra el comunisme per aconseguir la llibertat. En aquest aspecte, s'obliga al ciutadà en qüestió a escollir entre seguretat o drets humans; llocs de treball versus drets humans; desenvolupament econòmic enfront dels drets humans, això recolzat per la crítica als mitjans de comunicació, els quals no volien la prosperitat del país. En aquest àmbit, el president Jair Bolsonaro s'erigeix com una figura mítica i messiànica, la qual necessita la religió o l'adhesió religiosa per aconseguir que el país prosperi.

En segon lloc, l'ús polític de la pandèmia; un primer informe (Ricard & Medeiros, 2020) ens exposa com s'utilitza la desinformació per a elaborar una arma política de tipus negacionista, el qual crea un discurs d'heroïcitat per part del govern. Jair Bolsonaro s'estableix com el líder dels moviments negacionistes al Brasil, com un heroi que continua amb l'economia en ple funcionament, establint als científics i als mitjans de comunicació com entitats que no volen el progrés del país. D'altra banda, un altre article (Murguía, 2020) ens ensenya de quina manera es pot utilitzar aquesta pandèmia com una arma política. Se'ns destaca la importància de donar a la mentida aparença de veritat, d'incloure a un altre a tenir per cert que no és, valent-se de paraules o d'obres aparents i fingides, de produir il·lusió, d'entretenir o distreure amb fins corruptes, de guanyar la voluntat d'alguns amb afalacs, per aconseguir d'ells algun benefici, de tancar els ulls a la veritat, per ser més grat l'error, de donar informació tendenciosa, de dir veritats incompletes, d'ocultar informació i de donar informació contradictòria. Tot això, es tracten d'elements que acaben per crear veritats il·lusòries que desemboquen en la politització de la pandèmia. A més a més, al Pakistan (Ali, 2020; Khan et al., 2020) també passa el que s'ha comentat prèviament, el govern pakistanès s'estableix com a figura central dels moviments negacionistes i conspiracionistes al país i s'erigeix com una figura salvadora que promou cures miraculoses contra la covid-19 aprofitant-se del sentiment de desesperació que pateix la societat.

Altrament, la difusió aconseguida mitjançant les xarxes socials; recents estudis (Bruns et al., 2020; Islam et al., 2020; Rovetta & Bhagavathula, 2020) ens donen una visió global de com aquestes tendències, les quals al principi de la pandèmia s'establien com a minoritàries, ha anat agafant més repercussió gràcies a les xarxes socials (aquests articles se centren en Twitter, Facebook i Google). En aquest sentit, ens destaquen com han anat evolucionant, des dels seus foscos orígens en grups conspiracionistes i negacionistes preexistents, passant per una major captació en comunitats més diverses fins a una amplificació substancial per part de famosos, estrelles esportives i mitjans de comunicació.

En quart lloc, la relació entre la Covid-19 i la tecnologia 5G, Bill Gates i altres teories conspiratives. Alguns informes (Ahmed, Vidal-Alaball, et al., 2020; Lin, 2020; Meese et al., 2020) ens defineixen de quina manera se solen relacionar aquests dos termes (Covid-19 i 5G). En aquest aspecte, s'acostuma a relacionar amb el fet que les torres 5G propaguen la Covid-19 a través de les ones electromagnètiques, a més a més, s'acostuma a relacionar també amb el fet que aquestes torres de 5G afavoreixen el control mental que unes suposades elits mundials podrien tenir sobre la humanitat. Aquests pensaments, estesos àmpliament en algunes parts de la societat, acaba desembocant en actes vandàlics, en la crema d'aquestes torres 5G a Estats Units, Austràlia i Regne Unit per exemple. En aquests articles, també s'assenyala com a clau donar respostes i intervencions ràpides i dirigides orientades a deslegitimar les fonts d'informació falsa per reduir el seu impacte. També existeixen altres grups socials que relacionen la pandèmia amb Bill Gates (Ball & Maxmen, 2020; Elise Thomas & Alber Zhang, 2020), en aquest àmbit, s'estableix que a mesura que la pandèmia avançava aquesta suposada relació creixia, fins a arribar al punt que una enquesta realitzada per aquest estudi dona com a resultats que, el 44% dels republicans i el 19% dels demòcrates als EUA creuen ara que Gates està relacionat amb un complot per utilitzar les vacunes com a pretext per implantar microxips a les persones. I no és només a Amèrica: el 13% dels australians creu que Bill Gates va jugar un paper en la creació i

difusió del coronavirus i, entre els joves australians, el 20%. En aquest sentit, també es continuen creant noves conspiracions, recents articles (Ahmed, López Seguí, et al., 2020) ens destaquen que actualment, existeix una teoria popular que planteja que la pandèmia és un engany i suggereix que certs hospitals estan "buits", que d'alguna manera s'ha creat una mena de pel·lícula al nostre voltant que ens amaga la vertadera realitat.

D'altra banda, també s'intenten buscar explicacions a partir de les incerteses socials i psicològiques. Un estudi (Sternisko et al., 2020) el qual es basa en dues enquestes massives realitzades a Estats Units i Regne Unit, reconeix el narcisisme nacional, creure en la grandesa de la teva nació, com un factor de risc per a la difusió de les teories de la conspiració sobre la Covid-19. En aquest sentit, després dels resultats d'aquest estudi arriben a la conclusió del fet que el narcisisme nacional es troba fortament associat a la predisposició a creure i difondre les teories de la conspiració relacionades amb la COVID-19, tot tenint en compte la importància dels processos d'identitat. Altres estudis (Bertin et al., 2020) ens exposen, mitjançant dos estudis poblacionals realitzats a Estats Units, la relació entre les creences de la conspiració sobre la Covid-19 i les actituds vacunals i la intenció de vacunar-se contra la Covid-19 quan estigués disponible una vacuna. També aquestes anàlisis van mostrar com aquestes creences preveien el suport a un tractament mèdic controvertit, anomenat, la cloroquina. Altres informes (Freckelton QC, 2020; Freeman et al., 2020; Georgiou et al., 2020; Imhoff & Lamberty, 2020; Jovančević & Milićević, 2020), ens exposen de quina manera la por, l'ansietat, la paranoia, l'estrès i el pessimisme, els quals es tracten de sentiments que poden proliferar durant una pandèmia i poden afectar psicològicament a l'individu, es tracten de condicions, fins i tot quan són subclíniques, que acostumen a ser producte de factors personals i predisposicionals, així com d'influències culturals compartides, incloses religioses, literàries, cinematogràfiques i de jocs, que poden provocar un comportament pandèmic i unes respostes emocionals i menys racionals. Poden fer que les persones siguin vulnerables a participar en plausibles teories conspiratives sobre les causes de la malaltia i les respostes governamentals a aquesta. Aquesta creença cega en aquestes tendències podria estar relacionada amb tres trastorns psiquiàtrics (Andrade, 2020): el trastorn paranoic de la personalitat, el trastorn esquizotípic de la personalitat, el trastorn de la personalitat narcisista. Tot tenint en compte que les persones que accepten teories de la conspiració no són necessàriament patològiques, arriben a la conclusió del fet que aquestes sí que es troben amb una major predisposició a patir trastorns mentals en algun moment de la seva vida.

Per últim, també es poden intentar buscar explicacions a partir de quin és l'impacte que poden tenir aquestes tendències en la salut pública i de quina manera s'està batallant contra aquesta desinformació. En aquest sentit, recerques recents (Barua et al., 2020; Naeem et al., 2020; Oleksy et al., 2020) ens destaquen el perill que pot tenir la desinformació i de quina manera s'està abordant en diferents països, les greus conseqüències que pot tenir a escala social i sanitària i quin hauria de ser el protocol d'actuació en aquests casos. En aquest aspecte, ens deixen una premissa molt clara, "no estem lluitant únicament contra una pandèmia, sinó també contra una infodèmia".

Altrament, i com a resultat de noves inquietuds que han anat sorgint mentre anàvem conformant aquest escrit, trobem que s'han anat afegint progressivament nous articles, teories i estudis; per exemple, vam trobar oportú fixar-nos en altres negacions al voltant



d'altres malalties, la SIDA en aquest cas (Kalichman, 2009), per saber si en aquestes noves negacions i conspiracions trobàvem patrons comuns o si aquestes més antigues havien servit com a model per a construir noves negacions.

Per concloure aquest apartat, hem de destacar que el nostre estudi té limitacions. Quan vam començar a analitzar aquestes tendències i vam realitzar la primera revisió bibliogràfica (entre octubre i novembre del 2020), els informes publicats sobre la nostra temàtica eren molt limitats o no concordaven totalment amb el nostre objecte d'estudi. També, la nostra mostra a l'hora de realitzar enquestes o escollir els informants pot fer que d'alguna manera els resultats s'extrapolin a escala nacional o mundial, però no obstant això, molts dels patrons que hem anat observant al llarg de la realització d'aquest informe pel que fa a les creences en teories conspiracionistes o negacionistes són coherents amb altres enquestes i/o estudis a escala mundial i nacional. A més a més, ens trobem davant d'un enfocament individualista, on es denota la falta de la perspectiva temporal necessària en ciències socials per analitzar adequadament els moviments socials, ja que aquests fenòmens socials es tracten de tendències relativament recents.

## **Marc Teòric i Hipòtesis**

Pel que fa al marc teòric, hem volgut agafar com a base dos autors clàssics i centrals dins de la sociologia i les ciències socials per extensió; com són Émile Durkheim i Zygmunt Bauman. En el primer cas, agafarem de la seva obra el concepte d'anomia (Durkheim, 1987), el qual es refereix a la manca de regles o incapacitat de l'estructura social per dotar a certes persones del que és necessari per assolir els objectius de la societat, a més a més, implica una manca de regles que puguin guiar el comportament dels individus. Aquesta desigualtat entre el que es pot i el que es vol aconseguir socialment acaba generant inestabilitat col·lectiva que finalitza representant-se com a personal. D'altra banda, de l'obra de Bauman (Palazzi, 2014; Bauman et al., 2006) hem decidit agafar el concepte de liquiditat. En aquest sentit, la modernitat líquida ens ha portat al fet que no hi hagi possibilitat de confiar en estructures sòlides, les quals tenien la comesa de dotar de garanties col·lectives al conjunt de persones que componen la societat, s'han anat diluint els llaços tradicionals que mantenien unida la societat per caure en una lluita despietada per la supervivència individual d'uns contra els altres, sense cordes per sostenir-se ni xarxa en la qual confiar. En aquest sentit, el caràcter líquid de la societat moderna i del seu estil de vida (Martínez-Hernández, 2009) ha provocat que les formes de fer i d'estar canviïn abans que es sedimentin, obligant als ciutadans de la modernitat a una reinvençió constant de les seves vides i de les seves identitats socials; a la precipitació del que és inestable, a l'establiment del canvi continu com un element estructural dins d'aquesta societat líquida; en la qual res manté el seu rumb ni la seva forma durant molt de temps, ja que canvien constantment. En aquest aspecte, també les condicions d'acció i les estratègies dissenyades per respondre-hi envelleixen amb rapidesa i són ja obsoletes abans que els agents tinguin tan sols opció de conèixer-les adequadament. En aquest àmbit, aquests autors resulten vitals a l'hora de voler donar una explicació convincent sobre les conductes desviades que es plasmen primerament en l'individu, per a després representar-se en la societat.

D'altra banda, molts cops els prejudicis, l'estigmatització i l'etiquetació ens allunyen de l'anàlisi d'alguns fenòmens socials de manera objectiva, sempre analitzem les tendències des del prisma individual i això no afavoreix a l'hora d'entendre un moviment social concret. En aquest aspecte, l'estudi de la societat en què vivim, la qual es defineix com una societat democràtica i tolerant, però que també etiqueta de sectaris a determinats grups religiosos i amb aquest estigma els proscriu de les seves fronteres socials, culturals i simbòliques (Prat, 2001) em va servir per a entendre de quina manera s'havia de dur a terme una revisió dels fenòmens socials com el que analitzem en aquest escrit. A més a més, un altre llibre del mateix autor (Prat, 2018) va ser clau a l'hora d'entendre com era l'estructura d'aquesta mena de tendències, les quals (com aprofundirem més tard) consten d'una estructura similar a la que narra el Gènesi, és a dir, "l'existència d'una edat daurada, la seva pèrdua i la possibilitat de recuperar-la". També, estudis sobre els comportaments sectaris i les característiques sectàries (Campo, 2017) van comportar una entesa major sobre els moviments conspiracionistes i negacionistes, però això si definint secta com un nom tret de connotacions negatives, simplement utilitzat com una nomenclatura, aquest exercici ens permetria estudiar aquestes tendències socials entenent el perquè, el com i el quan; sense fer cap judici de valors que ens comportaria eliminar les fronteres socials, culturals i simbòliques d'aquests moviments socials i ens impediria arribar a una anàlisi interessant de la qüestió (Estruch, 2002).

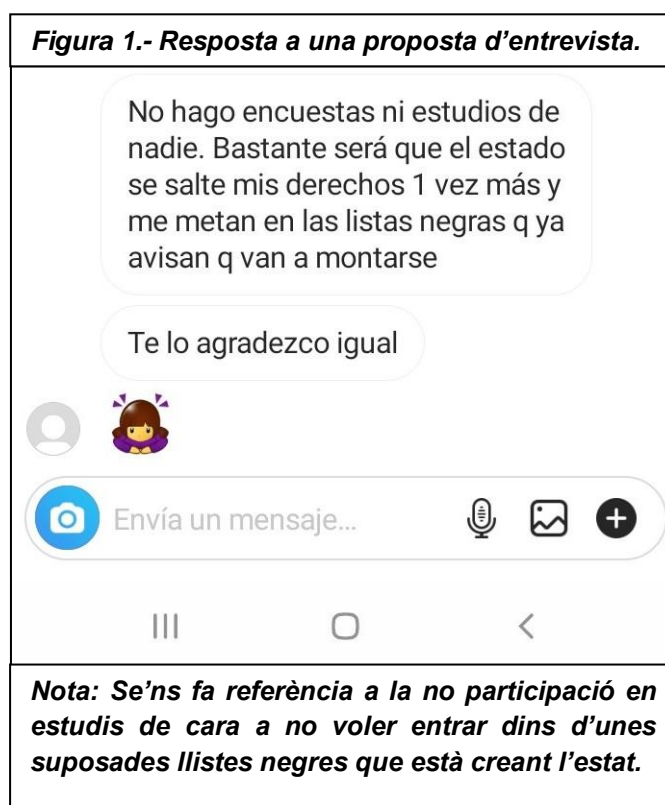
Havent comentat això, tenir la mirada posada en aquests dos conceptes, citats anteriorment, els quals es retroalimenten entre ells en el fet que la liquiditat incrementa l'anòmia a causa de la dissolució de la relació entre mitjans i fins socials, resulta clau si volem entendre com la nostra societat actua davant dels períodes de crisi com en el qual ens trobem i volem explicar quines són i com s'articulen les respostes que es generen com a resultat d'aquesta anomia i d'aquesta liquiditat social i institucional. Com podrem veure al llarg d'aquest informe, els moviments negacionistes i conspiracionistes es tracten de moviments que ja no comparteixen comunicativament els valors de la comunitat i han acabat creant una comunitat diferent dins de la comunitat global. En aquest aspecte, actuen com a xarxes que arrossegueu a tots aquells individus que en algun moment, es van quedar al marge de les dinàmiques socials, aquests es tractarien de totes aquelles persones que romanen excloses de les condicions estàndards de la socialització. D'alguna manera, el negacionista necessita d'una comunitat, encara que aquesta s'instal·li en els límits o els marges socials. Davant un estat d'anòmia social, la comunitat d'afectats s'estableix com un refugi, ja siguin membres de la PAH o d'un grup negacionista o conspiracionista. Tot això, afegit al fet que l'impacte d'aquestes crisis socials que generen desafiliació, la qual provoca que els individus observin una dificultat per assegurar la seva protecció i supervivència, acaba desencadenant en un sentiment d'exclusió que crea un desconcert, el qual s'intenta explicar mitjançant causes alienes al control de l'individu.

## **METODOLOGIA**

Per tal de realitzar el present treball, hem utilitzat una metodologia mixta/ híbrida basada en la recerca documental i en l'etnografia a les xarxes. Com ja hem comentat en l'estat de la qüestió, la recerca documental d'aquest informe s'ha realitzat a partir d'una revisió

sistemàtica de la bibliografia utilitzant les bases de dades Scopus, Pubmed i Google Scholar, entenent la primera d'elles com la més crucial i important. D'altra banda, pel que fa a l'etnografia de les xarxes, el principal que havíem de saber era com realitzar-la i que factors eren clau per tal d'aconseguir uns resultats diferencials. En aquest sentit, tenint en compte que aquestes tendències negacionistes i conspiracionistes creixen gràcies a la gran difusió que té el seu contingut mitjançant les xarxes socials, teníem clar que per a nosaltres Internet i més concretament aquests mitjans socials esdevenien el nostre camp d'estudi per excel·lència, a més a més, vam entendre que posar èmfasis en realitzar una bona experiència etnogràfica seria clau si volíem entendre el món social que començàvem a investigar (Ardevol & Estalella, 2010).

Altrament, la nostra metodologia, la qual es volia realitzar mitjançant entrevistes a gurus o seguidors d'aquestes tendències va experimentar un gir de 360° quan ens vam veure que s'havia contactat amb més de trenta informants i que, excepte una; cap accedia a realitzar cap mena d'interacció mitjançant entrevistes o simplement per missatges; ja fos per absència de resposta, per resposta negativa, per plantons a l'hora de tenir una entrevista pactada i no presentar-se o responent amb altres conspiracions referents a la participació en estudis.



En els missatges que enviàvem parlàvem de quin era el projecte, quins objectius tenia, on es publicaria i quina mena de contingut el compondria; doncs bé, com s'ha exposat en línies anteriors, les interaccions esdevenien nul·les. Aquesta negativa constant ens va fer canviar per complet la nostra manera d'estudiar aquests fenòmens socials, ara era el moment d'analitzar perfils a les xarxes socials (Instagram i Telegram majoritàriament), associacions, publicacions i fotografies, manifests, documentals, manifestacions... A més a més, paral·lelament a aquestes anàlisis, també ens interessava realitzar una observació participant, ja que vam entendre que únicament

formant part d'aquesta realitat que ens trobàvem estudiant era possible produir un coneixement etnogràfic significatiu, per això vam actuar com a infiltrats, seguint l'exemple de Nancy Scheper-Hughes (Scheper-Hughes, 2005), on l'autora relata que va dur a terme aquesta tasca d'infiltració per aconseguir uns resultats més diferencials quan estudiava les xarxes globals de tràfic d'òrgans. En aquest moment, vam haver de crear una identitat en línia (Ardèvol et al., 2003) per tal d'actuar dins d'aquests grups i aconseguir informació fruit de la interacció, de relacions personals de tu a tu. En aquest aspecte, vam utilitzar el meu identificador d'Instagram per a utilitzar-lo com a nom en aquesta identitat en línia. En aquest àmbit, era clau crear un "personatge" que pogués entrar sense cap problema dins d'aquests grups, no era necessari destacar ni donar massa informació personal, per això simplement vam crear una identitat que era ingènua i que volia únicament conèixer que estava passant, "per què els governs i les altes esferes han creat la Covid-19?" "Què està passant?" "Per què volen això?" "Quins objectius tenen?", aquestes són unes de les moltes preguntes ingènues que la nostra identitat formulava amb la voluntat de crear converses directes, d'alguna manera establíem unes interaccions on nosaltres ens establíem com a persones que no sabien res i no entenien que estava passant i aquests comptes, associacions o usuaris seguidors d'aquestes tendències s'establien com a "professors" i com uns personatges messiànics que m'explicarien tota la veritat detallada perquè una persona com jo l'entengués. A més a més, en l'única entrevista que he pogut aconseguir, per aconseguir-la vaig haver de disfressar la realitat dient que aquest treball de fi de grau era sobre les teràpies alternatives que havien sorgit amb la covid-19, en cap moment vaig esmentar res sobre l'estudi dels moviments conspiracionistes i negacionistes ni sobre la pseudociència, ja que (donades les experiències prèvies) sabia que si jo no maquillava la veritat no l'aconseguiria, i també sabia que si finalment dient la veritat era capaç d'aconseguir-la, no hagués aconseguit ni la meitat de la informació que he recopilat actuant d'aquesta manera.

Havent comentat això, va haver-hi un moment on jo em preguntava: és això ètic? És correcte agafar informació, fotos, publicacions i utilitzar-les sense avisar als que les difonen? Fins a quin punt la fi justifica els mitjans? En aquest sentit, com a infiltrats vam adoptar una postura recolzada per la major part de les guies ètiques (Estalella & Ardèvol, 2007), la qual consistiria en únicament sol·licitar el consentiment informant del nostre projecte a totes les persones amb les quals s'establís una interacció (mitjançant correu, entrevista, etc.), mentre que per a l'anàlisi dels llocs i dels perfils personals que vam anar registrant ocasionalment, no hem demanat el consentiment ni els hi hem parlat dels objectius del projecte, ja que hem considerat que eren d'accés públic.

Havent explicat com a transcorregut aquest informe en l'àmbit metodològic, es conclou amb interaccions i aportacions en diferents nivells de quinze informants diferents que s'exposen en la següent taula; cal puntualitzar que en aquesta únicament es fa esmena d'aquells informants amb els quals s'ha interactuat o que han donat peu a diàlegs mitjançant els comentaris a les seves publicacions, en aquesta graella es troben exempts tots aquells possibles informants que per causes alienes al meu control no han volgut participar com a tal.

**TAULA 1: INFORMANTS**

NOM	SEGUIDORS	PLATAFORMA	LEMA	MÈTODE DE CONTACTE	BENEFICI	COMENTARIS
<b>Martinhombrelibre</b>	7.447	Instagram	“En tiempos de mentiras universales, decir la verdad es un acto revolucionario.”	Infiltrat en el seu compte d'Instagram.	Cap	-Suport a un partit polític anomenat “Identidad soberana” (Uruguai) que difon també missatges conspiracionistes i d'extrema dreta.
<b>Sociedadbajocontrol</b>	23.435	Instagram	“Expongo lo que los medios tradicionales comprados por el poder global te ocultan, tienen a la libertad encerrada. “	Infiltrat en el seu compte d'Instagram.	Cap	-Contingut constant, publicacions 3 cops al dia més o menys.
<b>Rafapalreal</b>	6.758/ 117.293/ 165.000	Instagram/ Telegram/ Youtube/ Pàgina web	“Información de extrema necesidad en tiempos de censura.”	Infiltrat en les seves xarxes socials.	-Vendade llibres i vi -Cotes mensuals per veure els seus vídeos “exclusius”	-Concentra la seva activitat a Youtube i Telegram. -Difusió d'idees carlistes i d'extrema dreta.
<b>Alquimiamarie/ alquimia_cuantica</b>	60.563/ 2.288	Instagram/ Telegram	“No estoy aquí para despertar a aquellos que quieren seguir dormidos. Estoy aquí para aquellos que no son conscientes de que están durmiendo.”	Infiltrat en les seves xarxes socials.	-Serveis com a entrenador quàntic. -Cursos i sessions espirituals.	-Sense comentaris destacables.

<b>El_virus_fantasma</b>	35.839	Instagram	"Todos hablan de mí, pero nadie me ha visto, desmontando las grandes mentiras."	Infiltrat en el seu compte.	Cap	-Activitat pràcticament diària
<b>Lagranverdad369</b>	125.614/ 9.748	Instagram/ Telegram	"Los gobiernos son títeres, quien controla el dinero controla el mundo."	Infiltrat en les seves xarxes socials.	-Venda de CDS/MMS (diòxid de clor).	-Difon idees d'extrema dreta -Recomana el diòxid de clor per a la cura del coronavirus i el càncer (entre d'altres).
<b>Despertar.trumanshow</b>	30.278	Instagram	"Cuando todos piensan igual es porque ninguno está pensando."	Infiltrat en el seu compte.	Cap	-Difusió d'idees d'extrema dreta. -Comentaris inhabilitats. -Activitat diària
<b>Lanuevaverdad</b>	1.006	Instagram	"Despierta, la verdad os hará libres"	Infiltrat en el seu compte.	Cap	-Te un enllaç que et dirigeix al teu Gmail, però sense cap correu de contacte.
<b>Asociación Educadores por la verdad</b>	1.511	Telegram	"Profesionales de la educación que buscan la verdad."	Infiltrat en el seu grup.	-Donacions.	-Sense comentaris destacables.
<b>Asociación Policías por la libertad</b>	1.828	Instagram/ Pàgina web	"Policías nacionales, guardias civiles i locales, estén activos o jubilados que van más allá."	Infiltrat en el seu grup.	-Donacions. -Cota mensual per a socis. -Consultes de suport emocional. -Venda de samarretes, tasses i bosses.	-Pots contractar també els serveis d'advocats de l'associació.

<b>Associació Abogados por la libertad</b>	4.682	Telegram	“Grupo público de Abogados y Procuradores en Defensa de nuestra forma de vida y nuestra libertad.”	Infiltrat en el seu grup.	Cap	-Sense comentaris destacables.
<b>Madres por la libertad</b>	445	Telegram	“Madres en contra de la injusticia hacia nuestros hijos.”	Infiltrat en el seu grup.	Cap	-Sense comentaris destacables.
<b>Associació Docentes por la verdad</b>	1.328	Telegram	“Grupo de difusión de información por la verdad y la EDUCACIÓN.”	Infiltrat en el seu grup.	-Possibilitat de veure vídeos “exclusius”.	-Pots demanar assessorament legislatiu.
<b>Associació Médicos y sanitarios por la verdad</b>	30.032	Telegram	“Canal para la reflexión y divulgación científica en relación a la medicina y la búsqueda de la verdad.”	Infiltrat en el seu grup.	-Cotes mensuals per a socis i donacions.	-Pots demanar assessorament mèdic.
<b>Lola Roma (Presidenta de l'associació Dulce Revolución)</b>	8.357/ Consta de més de 10.000 socis	Telegram/ Pàgina web	“Asociación con el objetivo de concienciar a las personas sobre la verdad.”	Entrevista.	-Cotes mensuals per a socis i donacions. -Tenda en línia.	-Aquesta ha estat l'única entrevista del TFG, ja que ha estat l'única persona que ha accedit a realitzar-la.

Per últim, cal destacar que aquest article ha elaborat una anàlisi de xarxes socials (Instagram i Telegram bàsicament) i anàlisi de contingut dels seus informants des de desembre de 2020 fins a març del 2021. En aquest període de temps s'ha analitzat el discurs dels diferents informants que hem aconseguit, les interaccions entre ells i amb els seus seguidors i com aquests es relacionen amb el seu món social. L'estudi s'ha fet a escala nacional i en llengua castellana majoritàriament, però catalana també, en una part de l'entrevista. Per tal d'analitzar les dades obtingudes utilitzarem un model hermenèutic (Gadamer, 1975), plantejant-nos les condicions en les quals es produeix el fenomen social que estudiem, definint-nos com a intèrprets i per tant desfent-nos de qualsevol prejudici. Analitzant els moviments conspiracionistes i negacionistes d'una manera descriptiva, per tal d'intentar conèixer l'estructura i l'aparença d'aquestes tendències i d'una forma reflexiva, tornant críticament sobre aquests moviments socials per intentar comprendre'ls, aconseguint una perspectiva que no pretén en cap moment ser única ni definitiva.

## **1 LES XARXES SOCIALS COM A VEHICLE DE DIFUSIÓ**

En el transcurs de la pandèmia, i encara que abans també era comú, les xarxes socials han esdevingut el vehicle de difusió per excel·lència d'aquests moviments negacionistes i conspiracionistes. Actualment, la pandèmia que ha assolat a gran part del món, ens ha dotat de noves dimensions i noves perspectives per tal d'elaborar aquesta anàlisi, centrant-nos en el nostre cas en les xarxes socials Instagram i Telegram, per això en aquest punt el que pretenem és entrar de ple en la seva àrea d'acció per entendre i endinsar-nos en el per què i el com aquests vehicles massius com són les xarxes socials han esdevingut recentment un canal molt important de difusió d'aquests continguts que analitzem en el present treball. Quins perfils trobem dins d'aquestes xarxes socials? Per què utilitzen aquests canals en detriment d'altres? Com fan per a créixer tan ràpidament si els seus discursos no es troben recolzats per una entitat informacional oficial? Quina mena de discurs utilitzen? Aquestes es tractarien d'algunes de les preguntes que ens disposem a intentar respondre d'una manera clara, amb lo difícil que és això, en el present escrit.

Després d'haver dut a terme la meva tasca d'infiltració i de revisió documental, com he assenyalat en l'apartat metodològic, he pogut observar que dins d'aquestes xarxes socials trobem tres tipus de perfils molt diferenciats dins d'aquests moviments negacionistes i conspiracionistes.

En primer lloc, trobem a totes aquelles persones que jo he englobat dins del grup dels "gurus". En aquest sentit, aquest es tractarien de les veus més visibles d'aquests moviments socials, es tracten de líders, de personatges messiànics i carismàtics, amb un gran poder d'atracció i suggestió. Aquesta figura ho coneix tot, ho controla tot i ho preveu tot i promulga les seves tesis o discursos com a veritats irrefutables. Un exemple d'aquesta mena de perfils ho trobaríem molt ben representat en Rafael Palacios

---

<sup>1</sup> Cal destacar que els exemples que s'exposen en l'anàlisi dels resultats constitueixen exemples en consonància amb la nostra mostra, sabem que en cap cas aquests resultats poden ser presos com a resultats totalment extrapolables en altres contextos, però creiem que aquest es tracta d'un punt de partida.



(Rafapalreal a Instagram o Noticias Rafapal a Telegram). En aquest aspecte, es tracta d'una persona activista, en el sentit que es tracta d'una persona que promou i organitza manifestacions de caràcter negacionista i conspiracionista i ha sigut el principal organitzador de protestes en contra "del règimen" a Espanya, més concretament a Madrid. En les seves múltiples intervencions i publicacions podem veure una actitud divista, erigint-se com a deïtat del moviment; aquesta actitud la podem veure per exemple en el discurs de catorze minuts que publica a Instagram el dia 17 de maig de 2020, en el qual destaca que "me voy a erigir como fiscal en nombre de la humanidad para señalar a los responsables de esta crisis sanitaria y política". D'altra banda, trobem que moltes persones també li doten d'aquesta categoria de "profeta" en moltes de les seves intervencions donant-li les gràcies per tota la informació que publica (veure *Figura 2*).

***Figura 2.- Comentaris estrets del discurs de Rafael Palacios.***

**marc111ram:** "Muy bien Rafa, con dos cojones, hablando claro, veo mucho borrego dejando comentarios feos, si! esos que se ponen el tapa bocas,,, si! los que aún no han despertado de la siesta. Y gracias por sacar la verdad a la luz 🌍👁️".

**dark\_krax:** "Todo mi apoyo Rafa por tener la valentía de compartir públicamente información que los medios tradicionales ocultan, gracias por difundir la verdad".

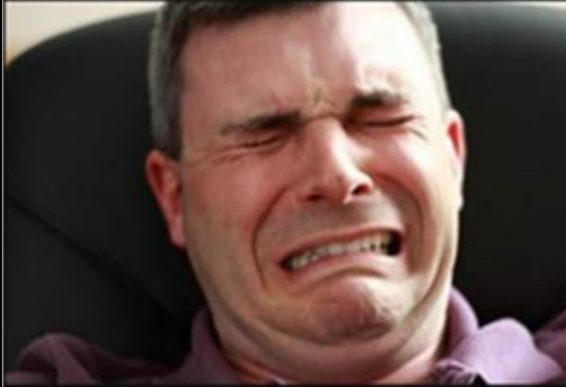
**nog8456:** "Un abrazo Rafa y muchas por mantenernos informados, personas como tú hacen falta 🤝👁️".

En segon lloc, ens trobem davant dels que personalment he volgut anomenar "els de sempre", aquests es tractarien de persones que comenten en moltes de les intervencions, comenten pràcticament diàriament i en cada publicació dels comptes dels grans gurus. En aquest àmbit, es tracten de persones que intervenen amb comentaris molt llargs, densos i amb "referències". Fa tant de temps que creuen en teories d'aquesta índole i tenen tant de coneixement que són capaços de relacionar tot amb la pandèmia: et relacionen la pandèmia amb els reptilians, amb el suposat frau electoral dels Estats Units, les accions i els accionistes de cada empresa, les grans corporacions que hi ha darrere de tot això, el terraplanisme, etc. No són veus tan visibles com en el primer cas, però tenen un gran coneixement que els hi permet refutar qualsevol idea lògica amb veritats en la seva aparença irrefutables. En aquest sentit, aquí trobem un exemple en el qual es pot veure molt clarament:

**Figura 3.- Fotografia i conversa estretes d'una de les publicacions de despertar.trumanshow.**

despertar.trumanshow • Siguiendo

**CUAL ES LA FUENTE?**



**DEJA DE PUBLICAR COSAS QUE NO SALEN EN LA TELEVISIÓN**

**Comentarios:**

**(ninfa.del.agua)** Hahaha mi madre xD. Yo lo que digo es. Como es que le cedimos todo el poder a algunos humanos o lo que sea que sean. Es decir, esos seres son como cualquiera, podría ser yo o tu, como es que llegamos a pensar que los periodistas, médicos políticos, etc son los que poseen y dicen la verdad hahahaha

**(absolut\_quim)** como puede ser que hayan llegado a tener todo este poder??

**(ninfa.del.agua)** bueno dinero, eso no viene de ahorita viene de muchísimos años atrás. Incluso hay otras razas que no son precisamente humanos que han dirigido todo. Pero bueno esperemos que ya pronto podamos terminar de salir de esta matriz. Lo bueno, es que el hecho de que ya sea algo que se hable mucho más, que ya se estén destapando a una mayor cantidad de personas tantas cosas...

Per últim, trobaríem als que jo personalment he anomenat com a nous conspiracionistes i negacionistes. En aquest grup inclouríem a totes aquelles persones que s'han vist afectades per la pandèmia (a escala de treball, de salut, d'economia, sentimentalment...)

i que aquest moment de crisi els hi ha provocat una desesperació i una frustració que s'ha vist solucionada i alleujada a través d'aquestes teories que donen respostes clares i inamovibles i sobretot donen a la persona en concret un sentiment reconfortant i d'alleujament, ja que veuen que el problema que ha provocat tot això que els afecta es tracta d'un factor extern contra el qual no poden lluitar perquè és molt poderós. Aquest grup és molt fàcil de detectar, ja que en els seus comentaris fan referència a factors que els afecten de manera quotidiana, al treball, als fills i l'àmbit escolar...

**Figura 4.- Fotografia i comentaris del compte rafapalreal.**



**jorgeravelo52:** “El maltrato infantil que están sufriendo nuestros hijos, que realizan obligándoles a utilizar mascarillas y normas antisociales en las aulas es vergonzoso. 🙄🙄🙄”

**gladys.jimenezpalacios:** “El mundo, osea nosotros 🙄. Nosotros sin trabajo y ellos repartiéndose todo el pastel, vergonzoso...”

**Nota:** *Se'ns fa referència a que la pandèmia es tractaria d'una mena d'experiment psicològic.*

D'altra banda, trobem una facilitat, però al mateix temps una dificultat en els seus discursos dins de les xarxes socials que hem analitzat. Per una part, existeix una facilitat visual i de contingut en el fet que segons aquests perfils, amb quatre fotografies pots saber la veritat que ens amaguen, però també existeix una dificultat a l'hora d'entendre els aspectes “tècnics” que rodegen aquests moviments, ja que si indagues en aquestes

tendències pots observar com hi ha molt de coneixement difícil de processar en molts casos, ja que molts usuaris utilitzen i relacionen fets bastant difícils de processar lògicament.

Actualment, segons el que hem pogut observar, existeix un augment exponencial de perfils que migren a Telegram en detriment d'altres xarxes socials com podria ser Twitter, Instagram o Youtube i això es deu a l'augment de la responsabilitat que han anat agafant amb el pas dels temps les diverses xarxes socials en referència a l'eliminació o "censura" de qualsevol contingut de caràcter negacionista i conspiracionista, a més a més, això es junta amb l'aparició en moltes publicacions d'aquest estil de missatges d'advertència del fet que et trobes llegint informació poc precisa en termes científics.



Aquestes traves que es proposen per part de les diferents xarxes socials a l'hora de difondre missatges o discursos de caràcter negacionista o conspiracionista és el que ha provocat aquest èxode i aquesta migració de molts dels perfils negacionistes i conspiracionistes a Telegram. Mentre l'activitat a altres xarxes socials per part d'aquests perfils esdevé setmanal o bastant esporàdica, a Telegram la difusió d'aquesta informació

és constant, arribant fàcilment als 3.500 missatges en un dia qualsevol si segueixes a alguns dels perfils més importants.



Es produeix aquesta fugida també gràcies al fet que Telegram no té cap mena d'algoritme restrictiu, ja que la mateixa aplicació es vol establir com un canal on es garanteixi l'anonimat dels seus usuaris, a més a més, la mateixa xarxa social aporta grans facilitats perquè tu puguis un cop dins trobar altres canals de la mateixa índole. En aquest sentit, dins d'aquesta xarxa social, encara que al principi s'ha de buscar el canal o paraules clau perquè aquests es puguin trobar el qual podria resultar fins a cert punt difícil, un cop dins d'aquesta mena de circuit esdevé increïblement fàcil saltar d'uns als altres gràcies als missatges reenviats entre els canals i els enllaços.

Altrament, la democràcia algorítmica (Innerarity, et al., 2020) també té molt a veure en el fet que aquestes xarxes socials s'hagin establert com a grans vehicles de difusió de missatges conspiracionistes i negacionistes i això els principals difusors d'aquest

contingut ho saben. En el moment àmpliament tecnològic en el qual ens trobem, els algoritmes prenen el control de tot el que se'ns ofereix, veiem o consumim i per tant, aquest entramat algorítmic defineix els nostres gustos, el nostre pensament i comportament. En aquest àmbit, si nosaltres busquem contingut d'aquesta índole, arribarà un moment en el qual els nostres navegadors i les nostres xarxes socials únicament ens recomanin contingut negacionista i conspiracionista, el que farà que ens trobem immersos dins d'un bucle d'infoxicació del qual esdevé molt difícil sortir il·lès.

Per concloure aquest primer apartat d'anàlisi, després de l'observació participant que s'ha dut a terme aquests mesos, hem pogut observar trets característics que penso que resultarien interessants tenir en consideració. En primer lloc, hem pogut observar que molts dels perfils que comenten també fan difusió del contingut negacionista i conspiracionista, a més a més, molts d'aquests fan referències al ioga, al mindfulness, a pràctiques espirituals i que segueixen també tractaments pseudocientífics amb referències a pàgines web com Pàmies o Dulce Revolución, les quals es dediquen a promocionar les plantes medicinals i medicines pseudocientífiques com el diòxid de clor. També trobem que existeix una gran retroalimentació entre els diferents comptes, les mateixes publicacions les pots trobar repetides a molts altres comptes i amb el mateix missatge, a més a més, podem trobar comentaris entre ells a diferents publicacions en els quals es feliciten per enfrontar-se al sistema encara que saben que la difusió d'aquestes "veritats" els hi comportaran represàlies per part de les grans corporacions que controlen el món que els envolta. A més, hem pogut observar que molts dels comptes que comenten tenen noms de caràcter esotèric o que fan referència a altres conspiracions; tierraplanaty507, lakaminito, ninfa.del.agua, minervaplanisme63, ancianacibernetica, howlsmovingcastle\_\_\_\_ i yo.quantico70 en serien alguns exemples. També, usualment s'acostumen a tractar aquests moviments socials com a tendències minoritaris, però seguint les nostres dades obtingudes creiem que això no és del tot cert, ja que si sumem els adeptes de cada perfil analitzat, trobem que gaudeixen de 284.000 i 175.684 a Instagram i Telegram respectivament.

D'altra banda, trobem una gran absència de gent jove, la majoria de gent que comenta l'englobaria en més de 45 anys, aquesta dada es troba recolzada per una enquesta realitzada per nosaltres mateixos a través d'Instagram a 100 persones, en la qual es pot observar que de les 40 persones que van respondre amb alguna referència de caràcter negacionista o conspiracionista, 26 superen els 48 anys i les altres 14 no superen els 18 anys, per tant, seguint aquesta lògica podríem dir que es tracta d'un moviment amb gran presència de gent adulta i de persones que no tindrien un pensament massa format com és el cas dels adolescents, els quals s'informen en la seva majoria a través d'internet i les xarxes socials. A més a més, aquest auge d'aquests moviments a escala global es troba molt relacionat amb com individualment hem gestionat o hem pogut gestionar el moment de crisi en el qual ens trobem, la mateixa enquesta citada en línies prèvies ens mostra que de les 40 persones que hi van respondre amb alguna referència de caràcter negacionista o conspiracionista 35 es mostren cansats, desesperats, inquiets, abromats, frustrats, esgotats, trists o deprimits entre altres adjectius, i això es trobaria en connexió amb la percepció que he tingut quan analitzava aquestes xarxes socials i és que, en moltes ocasions els usuaris utilitzaven els comentaris per abocar totes les frustracions que tenien referents a aquesta pandèmia, en aquest ambient se sentien d'alguna manera compresos i escoltats.

Havent comentat això, arriba el moment d'intentar donar resposta a la pregunta més important: per què s'utilitzen aquestes xarxes socials com a vehicle de difusió? Des del meu punt de vista, la raó és molt clara, les xarxes socials els hi atorguen un canal fluid, intuïtiu d'utilitzar per a usuaris i difusors, i de masses, el qual els hi proporciona la capacitat de fer-se indetectables i invisibles a ulls de qualsevol que vulgui tallar aquest raig "d'informació", ja que en el moment en el qual els administradors publiquen el seu contingut, per molt que s'intenti parar mitjançant l'eliminació o la censura ja no es pot, ja és massa tard, ja que es crea una xarxa indetectable d'emissors i receptors que es reenvien i intercanvien informació a una velocitat vertiginosa, la qual roman invisible i impossible de detectar, únicament és l'individu i la seva capacitat reflexiva i crítica la que pot en algun moment combatre aquesta desinformació, és l'individu contra la desinformació, ja que tristament penso que en cap cas la informació podrà guanyar a l'enteranyinat de falses notícies amb les quals ens ha tocat conviure.

## **DESPERTS VS. ADORMITS**

En aquest cas, fem referència a dos conceptes bastant encunyats dins del vocabulari negacionista i conspiracionista com són els termes adormits i desperts, els quals creen identitats diferenciades imposades per ells mateixos, la identitat de grup que en algun moment aquests que formen aquestes tendències van perdre es recupera amb aquestes identifications, promulgades per ells mateixos, tornen a recuperar el que seria el sentiment de pertinença a un moviment, i d'alguna manera no hi ha res millor a pertànyer a un moviment social que busca la salvació de la humanitat i lluita en contra d'aquells que ens volen esclaus i sotmesos a les seves ordres. En aquest sentit, aquesta identitat basada en les idees de desperts contra adormits també genera distàncies, per aquests membres d'aquestes tendències, els desperts són ells, els que es revelen en contra d'una dictadura mundial a través del coneixement d'informació que en molts dels casos s'oculta a la resta de la societat. D'altra banda, trobem als adormits com aquelles persones que romandrien immòbils i ignorants davant de tot el que està succeint i de totes les vexacions que estem patint com a humanitat. En aquest aspecte, el que pretenem amb aquest apartat és endinsar-nos dins d'aquests moviments conspiracionistes i negacionistes per intentar entendre'ls i interpretar-los, d'alguna manera intentar buscar respostes davant el ventall de preguntes que se'ns presenten.

En aquest àmbit, parlarem una mica del discurs que es crea en torn aquests moviments socials, pel que he pogut observar, aquesta dialèctica consta de cinc trets característics que es repeteixen al llarg de cada intervenció de caràcter negacionista i conspiracionista.

### **Densitat i dificultat de comprensió**

En aquest aspecte, les seves intervencions són denses i difícils d'entendre, la seva dialèctica provoca que el lector es perdi en la seva retòrica i genera que en cap cas existeixi una capacitat de debatre amb la persona que difon aquests continguts, no donen lloc a resposta o replica. Aquesta densitat es pot veure molt clarament en la intervenció exposada en aquest mateix treball de l'usuari ninfa.del.agua a la pàgina 20, en la qual es pot experimentar aquesta sensació d'espessor en el discurs que provoca que quan acabes de llegir-lo, ja no recordis el que s'exposava al principi d'aquest. D'altra

banda, el que comentava en línies anteriors sobre la incapacitat de debatre o intervenir ho exposo perquè jo ho he patit al llarg de la meua tasca etnogràfica. El dia 24 de febrer de 2020 vaig realitzar una entrevista a la presidenta de l'associació "Dulce Revolución", la senyora Lola Roma, en el transcurs d'aquesta entrevista d'una hora i mitja jo vaig tenir l'oportunitat d'intervenir en quatre ocasions que ocupen dos minuts d'entrevista entre les tres, però no va ser perquè jo no volgués, sinó perquè no vaig poder, el seu monòleg d'una hora i vint-i-vuit minuts no deixava pauses d'intervenció i únicament tenia oportunitat de parlar quan ella em deia: "¿venga, que más cosas quieres saber sobre nosotros?".

### Retòrica científista

En segon lloc, en els seus discursos s'apropien d'una retòrica científista i científica introduint molts tecnicismes i dades, el qual aporta a les seves intervencions una aparença de sofisticació, de ciència, de superioritat de coneixements, el qual també fa que el lector hagi de tenir un coneixement previ per entendre i ser capaç de processar la informació d'alt contingut tècnic que es troba llegint.

### Afirmacions contundents mancades de proves

A més, un altre tret característic pel qual aquestes tendències conspiracionistes i negacionistes han estat molt criticades ha estat per l'afirmació de notícies o posicionaments molt contundents sense l'aportació de cap mena de prova. Tot això, es troba lligat amb la increïble posició de superioritat i de fermesa amb la qual intervenen molts dels usuaris analitzats, resulten sorprenents les afirmacions que fan sense cap base científica i oficial i com les defenen fèrrimament sense importar les seves conseqüències. Aquest aspecte es pot veure reflectit també en l'entrevista citada anteriorment, en la qual Lola Roma comentava el següent:

"Nosotros actualmente nos encontramos en juicios porque nos han impuesto una multa de 90.000 euros por la difusión de estas medicinas, en las cuales se defiende que con el dióxido de cloro se puede curar un cáncer, si se ayuda con la planta kalanhoe, la cual es una quimioterapia natural, y es que es la verdad, lo que sucede es que como son medicinas tan baratas y fáciles de utilizar y cultivar pues por lo que ya sabemos no les interesa, y pues así estamos, al pie del cañón para defender lo que es justo y verdadero."

Algunes altres de les seves afirmacions a la mateixa entrevista:

"Y no hemos hablado de todas las subvenciones que tienen todas las Comunidades Autónomas por todos los difuntos enfermos de covid, esto son dineros para los hospitales i las comunidades repartidos por el Gobierno Central, hay dinero por premiar la muerte por covid."



“No existe colapso hospitalario, es una gran mentira.”

[Transcripció literal de l'entrevista realitzada a Lola Roma.]

Tot això és a causa del fet que existeix un gran sentiment de pertinença a la comunitat de referència, de creients, de fe, el qual ajuda a no sentir-se sol, sempre serà més fàcil difondre i defensar les teves idees i els teus ideals fèrrimament i fer segons quines afirmacions contundents si sents que tens un suport incondicional de la teva comunitat afectiva. A més a més, això també es troba ajudat pel sentiment que es crea dins d'aquests moviments de ser un ésser elegit, et sents únic en difondre la veritat, tots els altres són ingenus i formen part del sistema o de la mateixa conspiració. El concepte que la majoria de la població es manté adormida davant l'entramat manipulatiu de l'elit i el fet d'abraçar una “veritat absoluta” fa que els seguidors d'aquestes teories desenvolupin un sentiment de ser els elegits, d'obligatorietat de difusió de la veritat, ja que tenen l'àrdua tasca de dotar d'ulls a la humanitat cega.

#### Vocabulari pejoratiu i de poca precisió lèxica

En aquest sentit, les publicacions i intervencions d'aquests grups es troben plenes de vocabularis pejoratius i de verbs i frases amb molt poca precisió. Seguint amb la dicotomia que plantejaven en les primeres línies d'aquest punt, els membres que pertanyen a aquestes tendències conspiracionistes i negacionistes s'autodenominen com “los despiertos”, “los revolucionarios”, “somos la verdad” o “los salvadores”; d'altra banda denominen a tota persona que no segueix els seus patrons de pensament com “los dormidos”, “el rebaño”, “las ovejas durmientes” o “los borregos” els quals volen continuar sotmesos utilitzant “el bozal”, la denominació que utilitzen aquests grups per a referir-se a les mascaretes. També, es refereixen als governants o als mitjans de comunicació tradicionals com “Los medios del régimen”, “el estado profundo” o “el sistema luciferino”. A més a més, en la formulació de les suposades notícies també utilitzen verbs amb poca precisió com “oí el otro día...”, “leí”, “me han dicho...”, “se dice...”, “se comenta...”, “me ha llegado a través de algunas fuentes...” o “se sabe...” entre molts altres, com podem observar aquests verbs o formulacions no ofereixen un lloc on tu puguis contrastar la informació ni aclareixen en cap cas la procedència d'aquesta i això es veu reflectit en alguns d'aquests exemples.

“Ya sabemos quién las pide y quien las da” / “A alguien no le está interesando distribuir estos medicamentos tan fáciles de hacer” / “Se sabe que la vacunación no está siendo transparente, ya que hay información que no la están publicando sobre sus efectos secundarios, hay mucho oscurantismo” / “Ellos van haciendo y se van repartiendo el pastel”.

[Extret de l'entrevista realitzada a Lola Roma]

**Figura 7.- Publicació i conversa estreta d'una de les publicacions del compte sociedadbajocontrol.**



**absolut\_quim:** que pretenden hacer con nosotros??


**santiagoantonioveliz:** Es solo una gran mentira más, **están jugando** con las personas, controlar ,ah la población adoctrinar y hacer que se obedezca lo que **ellos** quieran , bueno ya **lo están haciendo** ,en este caso ,ya estás encerrado ,sales cuando **ellos** lo dicen ,**te quitan** el oxígeno ,**te quitan** el sol ,el mar todo lo significa salud y bienestar para la población ,**te enferman** más aún negocio para las farmacéuticas y doctores que en realidad **les gusta** más el dinero que la salud de los pacientes ,oh sea **te quieren** sumiso y listo a hacer lo que **ellos** manden.

**Nota:** Segons el vídeo, la presa de pèls de l'hisopat anal, es tractaria d'una estratègia més de voler augmentar la quantitat de positius sense que ho siguin amb el fi de què continuem a casa reclosos, el qual farà que hi hagi un major control social.

## De caràcter provocador

Per últim, trobem que encara que en cap cas he trobat discursos de caràcter violent, sí que he pogut observar que molts discursos tenen un caràcter provocatiu en contra de tots aquells que els persegueixen o que els critiquen i veten.

**Figura 8.- Fotografia i conversa estreta del compte la nuevaverdad.**



**tierraplanapty507:** El momento de la verdad esta llegando

**absolut\_quim:** y porque quieren hacer eso?? que quieren conseguir??

**tierraplanapty507:** tener un registro de todos los humanos y ellos pertenezcan al sistema y sus cuerpos serán parte de esa revolución industrial y los que no acepten vacunarse quedaran registrados y ellos sabrán quienes son y los obligaran o los exterminaran suena loco pero todo se está moviendo en esa dirección. Yo tengo claro que no me voy a vacunar y que me multen o vengán a por mí me da igual, ya veremos quien gana...no al estado luciferino!!!

**Nota: También podem veure com en la imatge apareixen els comentaris preventius que comentàvem en apartats anteriors.**

“yo animo a la gente a ir sin mascarilla y a desobedecer, no podemos permitir estos abusos” / “Yo me continuo abrazando, queriendo y dando abrazos, nosotros como asociación hicimos cuatro encuentros de besos y abrazos en el año 2020, ¿provocando? Sí, ¿Haciendo desobediencia? Sí, y en todas éramos más de cien personas, y en todas nos abrazamos i nos quisimos”.

[Extrets de l'entrevista realitzada a Lola Roma.]

### **¿Per què aquestes tendències conspiracionistes i negacionistes cada cop acumulen a més seguidors?**

En el moment de l'anàlisi en el qual ens trobem, creiem que d'alguna manera podem oferir algunes claus a l'hora d'intentar donar resposta a aquesta qüestió. Aquesta constitueix una de les preguntes que més ressonen quan parlem d'aquests moviments socials, ja que d'alguna manera resulta sorprenent que aquestes teories cada cop acumulin a més adeptes quan les idees que defenen no tenen cap fonamentació aparentment lògica. Però, jo personalment poso el focus en tres aspectes molt importants; la pandèmia i el confinament, i en definitiva el període de ciris que ens va assolar i que ens continua assolant ha provocat conseqüències que d'alguna o altra manera es veuen solucionades mitjançant aquestes tendències conspiracionistes i negacionistes.

Com hem comentat en línies prèvies, aquests moviments socials donen resposta a tres problemes que la nostra societat pateix actualment sonat el moment en el qual ens trobem:

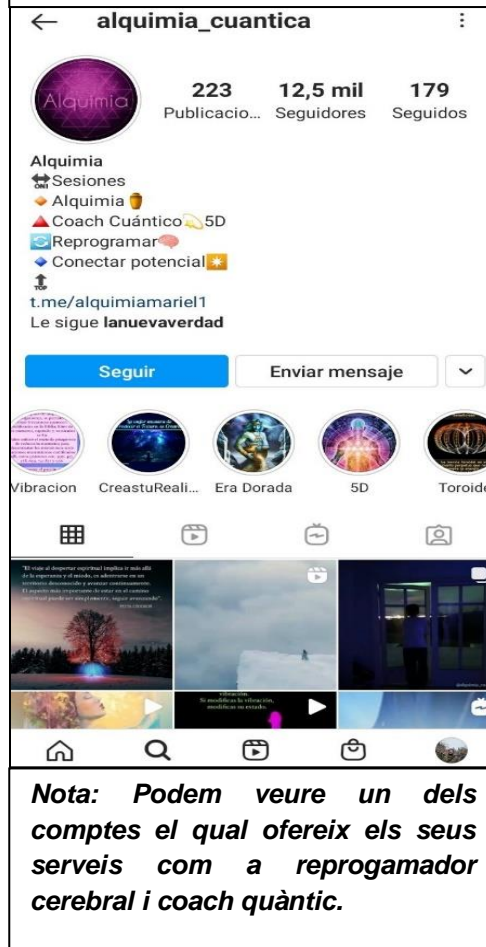
#### La solitud

Aquestes teories ofereixen comprensió, companyia, amistat; un grup tancat i solidari en què l'adepte va a ser protagonista, a ser l'elegit i va a formar part d'una família que li ha triat a ell i a la qual ell “ha triat”, de la qual sempre obtindrà suport i ajuda incondicional. Per tant, aquestes tendències s'erigeixen com un gran refugi, el qual rebutja la societat, els seus valors i institucions, se substitueix tot allò preestablert per la mateixa comunitat.

#### L'afany de novetat

Actualment trobem que tot allò màgic, esotèric, parapsicològic i ufològic està molt de moda; d'alguna manera sembla que contra més avançada està la tecnologia o la medicina, més teories alternatives sorgeixen en contraposició a això. En aquesta mena de xarxes socials trobem que aquesta curiositat es troba coberta a través de cursos de parapsicologia, d'esoterisme, de tècniques de relaxació mental o corporal, ioga, conferències sobre medicines alternatives o tractaments mèdics orientals, aquestes accions i l'oferiment d'aquesta mena de cursos de caràcter ho hem pogut veure al llarg de l'anàlisi a través de diferents comptes.

**Figura 9.- Publicació estreta del compte alquimia\_cuantica.**



**Nota: Podem veure un dels comptes el qual ofereix els seus serveis com a reprogramador cerebral i coach quàntic.**

### L'afany d'aconseguir respostes absolutes i veritats inquebrantables

En aquest sentit, el moment de crisi en el qual ens trobem ha generat desesperació, patiment, angoixa i cansament mental, aquests moviments ofereixen pau, seguretat, la solució de tots els dubtes i de tots els problemes; et fan partícip d'un moviment just i que va per davant de la resta de la societat i del mateix coneixement, anuncien una nova era i una edat d'or que s'aconseguirà en el moment en què la seva causa triomfi al món.

### **Actituds i posicionaments de caràcter impermeable**

Actualment la situació en la qual ens trobem immersos, la qual genera un sentiment de frustració i desmotivació, converteix al mateix temps als seus integrants en subjectes vulnerables a la manipulació, i alguns grups conspiracionistes i negacionistes es fan ressò d'aquestes necessitats per fer de les crisis personals el seu major negoci, per això hem volgut destacar alguns dels aspectes de caràcter tancat i impermeable que hem pogut veure en aquests moviments socials.

En primer lloc, com destaca Joan Prat a *"La nostalgia de los orígenes"* (Prat, 2018), aquests moviments que estudiarem en el present treball consten d'una estructura similar

a la que narra el Gènesi, és a dir, “l’existència d’una edat daurada, la seva pèrdua i la possibilitat de recuperar-la”, en aquest cas l’existència d’una edat on érem lliures, com amb aquesta pandèmia ho hem perdut i com ho podem recuperar amb la seva ajuda, seguint les seves directrius.

També cal destacar que amb els seus discursos el que fan és martellejar el cervell dels seus seguidors amb missatges repetitius en els quals destaquen el rebuig dels seus antics valors i creences amb odi, por i negació del món i dels altres. A més a més, existeix una anul·lació dels seus dubtes i resistències; la condemna eterna si es permet pensaments, obres o paraules contra el grup, i l’establiment d’un enemic comú, la resta de la societat, qualsevol individu que no pensa com ells se l’aparta de la societat afectiva. A més, s’inhibeix la capacitat de raonament, només en el grup en qüestió es pot trobar la felicitat i la seguretat psíquica i física; fora només hi ha sofriment.

D’altra banda, el gran bombardeig d’informació exposada que comentàvem quan parlàvem de Telegram, no dóna lloc a què la persona pugui pensar per si mateixa, ja que els estímuls són diversos i són constants, això provoca que el subjecte, el qual se sent desbordat per la informació obtinguda, es vegi en l’obligació inconscient de creure en la nova veritat que se li mostra davant dels seus ulls. Tot això, acaba generant un efecte abalança, el qual provocarà un efecte de “mira quanta informació hi ha”, “si existeix tanta informació no pot ser falsa”. A més, acceptar aquestes noves visions, fins i tot qualsevol altra creença, requereix una funció complexa de desaprendre molt del que se sabia, el que exigeix massa esforç al cervell; per això, aquest intenta fer més fàcil el procés escollint a un guia que li doni mastegades les creences i idees, un guia i líder de caràcter messiànic (“guru”/ “profeta”), el qual atorgarà llum en la vida fosca de l’adepte en qüestió, ja que en el moment d’informació abocada de caràcter massiva trobem que l’individu experimenta una incapacitat per a gestionar l’excés.

Altrament, i com destaca Nancy Scheper-Hughes (Scheper-Hughes, 2005) en el seu estudi, en el nostre cas trobem que existeix una mercantilització de la veritat, s’utilitza la veritat com un producte que genera seguretat als adeptes i que generarà finançament a alguns gurus d’aquests moviments. També, s’utilitza la por i la culpabilitat com a cohesionant del grup i com a arma per aconseguir més finançament, d’alguna manera es ven el següent discurs: “Jo t’he ajudat a que sàpigues la veritat oculta, ara et toca a tu ajudar-me”. En aquest aspecte, aquest finançament de caràcter fraudulent, el podem observar en diferents aspectes de la nostra anàlisi, no diem que sempre es produeixi, però segons les dades obtingudes en la present revisió trobem que dels quinze comptes analitzats, vuit fan referència a alguna mena de finançament de les següents característiques: editorial, venda d’aliments naturistes, donacions d’adeptes, consultes, cursos i teràpies, venda de llibres, vídeos i roba personalitzada o cotes mensuals dels socis. Però, sí que existeix un tret característic que comparteixen tots els comptes i és la mà d’obra gratuïta, inconscientment els adeptes acaben captant a més individus al moviment, ja que difonen el seu contingut.

## **CONCLUSIONS**

Per concloure el present treball, nosaltres establíem la principal via de contrast en la dicotomia entre desperts vs. adormits, però també trobem que aquesta batalla es

reanomena entre mentida vs. veritat, amb la problemàtica que això suposa, ja que la lluita per la veritat i la seva mercantilització també és un tema candent. Per exemple per als adeptes d'aquestes teories conspiracionistes i negacionistes la seva posició és la veritat i la mentida està a l'altra banda. Però al mateix temps trobem que aquesta pugna es redueix a un contrast entre la informació contra la desinformació. En aquest aspecte, ens trobem en un moment en el qual, com molt bé destaca Daniel Innerarity al *43è Fòrum de la Comunicació* publicat el 21 d'abril de 2021, la nostra societat es troba immersa en un moment social en el qual el que és habitual és la mentida, i aquesta "simplement" es tracta d'una més, aquests moviments conspiracionistes i negacionistes únicament es tracten de valoracions personals del que està passant, però es que en molts casos el món es troba basat en opinions, per exemple de caràcter polític, amb poca fonamentació veraç, simplement es tracten de percepcions subjectives sobre un tema concret, per això esdevé tan difícil i perillós establir límits entre aquestes coses, per això ens preguntem: on establir els límits i qui els estableix?

En aquest aspecte, la lluita contra la desinformació ens planteja dos principals problemes. En primer lloc, ens planteja un problema de caràcter epistemològic, ja que una de les problemàtiques és com establir la diferència entre opinió o notícia equivocada i mentida expressa. D'altra banda, el segon problema esdevé un conflicte de legitimitat, quan estaria justificada una intervenció en contra de tota persona que propaga aquestes teories o notícies? Daniel Innerarity (Innerarity, D. 2021) suggereix un camí, establint el rang d'actuació restrictiva única i exclusivament en el moment en el qual aquestes falses notícies es poguessin definir incontestablement com a falsedats conscients, en els quals la persona que les propaga és plenament conscient de la seva falsedat i les difon o les comunica des d'una indiferència a la veritat i amb una intenció determinada, provant així que el difusor en qüestió no vol en cap cas contribuir al debat públic, sinó manipular-lo. En aquest sentit, hem de saber diferenciar entre equivocació o error i intencionalitat, hem de saber diferenciar entre un individu qualsevol, el qual rep una informació concreta a través de qualsevol canal comunicatiu sobre "la vacuna que ens volen inocular per matar-nos" i la reenvia als seus familiars o amics preocupat i desconcertat, vetllant per la seguretat dels seus éssers estimats i els gurus o grans ments pensants, els quals difonen la mateixa informació conscients de la seva falsedat per tal d'aconseguir que l'individu en qüestió entri dins del seu entramat manipulatiu amb l'objectiu d'aconseguir un objectiu concret, per exemple, finançament, proselitisme o prestigi com a revelador de la veritat, en aquesta distinció establiríem la bona actuació restrictiva.

D'altra banda, actualment ens trobem immersos en un moment que podem denominar de neonegacionisme i neoconspiracionisme, mentre abans esdevenien grups minoritaris perquè negaven i conspiraven sobre fets molt instaurats a la nostra societat, com podria ser la negació de què la Terra és rodona, el terraplanisme. Trobem que aquesta pandèmia i la crisi social i sanitària en la qual ens trobem immersos i que ens afecta d'alguna o altra manera a tots, ha obert una nova dimensió i una nova perspectiva global a aquests moviments, ja que ara critiquen, proposen i debaten sobre la veracitat d'un factor d'interès mundial. Per aquest motiu aquesta recessió ha esdevingut un trampolí per aquests moviments, els quals s'han erigit com a veraços i indestructibles, com un refugi social per a tots aquells que en algun moment o altre s'han sentit desesperats o perduts socialment, ja no es tracta d'un moviment el qual únicament acull a persones amb tendències més conservadores com es podria imaginar en un principi, sinó que

s'ha convertit en un moviment plural i divers, on convergeixen persones amb diferents interessos i tendències de pensament, fet que es pot veure en moltes de les manifestacions que organitzen aquests moviments de caràcter conspiracionista i negacionista, en les quals podem veure en el mateix escenari persones conservadores amb individus de tarannà més progressista, amb personalitats de l'oci nocturn, amb celebritats de diferents àmbits o amb individus que exerceixen feines molt diverses, com podem veure en les diferents associacions que analitzem, així doncs s'elimina aquella vella consigna de què únicament aquelles persones ignorants i amb poca formació acadèmica es refugiaven en aquests moviments. Per això entenem que aïllar la desinformació i l'extremisme és una acció positiva en termes generals, però no resol en cap cas aquest problema. Enfrontar la desinformació requereix moltes solucions que només treure'ls d'algunes plataformes no resol.

Altrament, trobem que les teories conspiracionistes i negacionistes es tracten, segons la nostra experiència concreta, de moviments col·lectius i plurals, els quals aglutinen a moltes persones, com hem pogut observar, cada cop més. En aquest sentit, utilitzen les xarxes socials com un canal ràpid, fàcil i proper de comunicació entre els seus membres i els grans gurus. Aquests es fan valdre d'un discurs dens i difícil de processar, científista, ple d'afirmacions contundents mancants de proves, amb un vocabulari pejoratiu i de poca precisió lèxica i de caràcter provocador, amb el qual arriben i s'instauren a les ments dels seus seguidors. A més a més, han creat un efecte allau, mitjançant el bombardeig d'informació continua, inhibint el poder de reflexió o de crítica enfront del que està rebent l'individu en qüestió. En aquest àmbit, aquestes tendències han estat capaces de donar resposta a la solitud, a l'afany de novetat i a l'afany de respostes absolutes i reconfortants provocades per la pandèmia, han estat capaces de crear una veritat indestructible, construïda a partir d'una construcció social dissenyada a mesura per a cada adepte, han estat capaços d'atorgar-los pau i tranquil·litat, d'un refugi salvavides en una època convulsa i plena de contradiccions i incerteses, en aquest aspecte han complert i compleixen una gran funció social.

Per últim, creiem que resultaria clau que els estudis futurs se centressin en entendre aquests moviments socials, en comprendre de quina manera es crea, per què es difon i quins són els agents socials que hi intervenen en detriment d'uns altres. Només des de la comprensió podem aconseguir obtenir un diàleg amb aquestes teories conspiracionistes i negacionistes per intentar interpretar-les, ja que com hem pogut veure, negar la negació no ens ha ofert en cap cas una solució real. Així i tot, som plenament conscients que en moments de crisi social i personal, de desesperació i fragilitat existencial on el futur esdevé desesperant, agònic i incert, les veritats absolutes i reconfortants i el suport incondicional d'una comunitat afectiva esdevenen el millor refugi.

## **BIBLIOGRAFIA**

Ahmed, W., López Seguí, F., Vidal-Alaball, J., & Katz, M. S. (2020). COVID-19 and the "Film Your Hospital" Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data (Preprint). *Journal of Medical Internet Research*, 22, 1–8. <https://doi.org/10.2196/22374>



- Ahmed, W., Vidal-Alaball, J., Downing, J., & Seguí, F. L. (2020). COVID-19 and the 5G conspiracy theory: Social network analysis of twitter data. *Journal of Medical Internet Research*, 22(5), 1–9. <https://doi.org/10.2196/19458>
- Ali, I. (2020). Impacts of rumors and conspiracy theories surrounding COVID-19 on preparedness programs. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 1–15. <https://doi.org/10.1017/dmp.2020.325>
- Andrade, G. (2020). The role of psychiatrists in addressing COVID-19 conspiracy theories. *Asian Journal of Psychiatry*, 53, 102404. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102404>
- Ardèvol, E., Bertrán, M., Callén, B., & Pérez, C. (2003). Etnografía virtualizada: La observación participante y la entrevista semiestructurada en línea. [Virtualized ethnography: Participant observation and the semi-structured on-line interview]. *Athenea Digital*, 3.
- Ardevol, E., & Estalella, A. (2010). Internet: instrumento de investigación y campo de estudio para la antropología visual. *Revista Chilena de Antropología Visual*, 15, 1–21.
- Ball, P., & Maxmen, A. (2020). The epic battle against coronavirus misinformation and conspiracy theories. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/d41586-020-01452-z>
- Barua, Z., Barua, S., Aktar, S., Kabir, N., & Li, M. (2020). Effects of misinformation on COVID-19 individual responses and recommendations for resilience of disastrous consequences of misinformation. *Progress in Disaster Science*, 8, 100119. <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2020.100119>
- Bertin, P., Nera, K., & Delouvé, S. (2020). Conspiracy Beliefs, Rejection of Vaccination, and Support for hydroxychloroquine: A Conceptual Replication-Extension in the COVID-19 Pandemic Context. *Frontiers in Psychology*, 11(September), 1–9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.565128>
- Bruns, A., Harrington, S., & Hurcombe, E. (2020). ‘Corona? 5G? or both?’: the dynamics of COVID-19/5G conspiracy theories on Facebook. *Media International Australia*, 177(1), 12–29. <https://doi.org/10.1177/1329878X20946113>
- Campo, A. C. (2017) Sectas. El Escéptico nº 45
- Elise Thomas, & Alber Zhang. (2020). Bill Gates and the Mark of the Beast: how covid-19 catalyses existing online conspiracy movements. *Australian Strategic Policy Institute*, 1–22. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep25082.pdf>
- Estalella, A., & Ardèvol, E. (2007). *FORUM: QUALITATIVE SOCIALES RESEARCH SOCIOLÓGICA Ética de campo: hacia una ética situada para la investigación etnográfica de internet.*
- Freckelton QC, I. (2020). COVID-19: Fear, quackery, false representations and the law. *International Journal of Law and Psychiatry*, 72(May), 101611. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2020.101611>
- Freeman, D., Waite, F., Rosebrock, L., Petit, A., Causier, C., East, A., Jenner, L., Teale, A. L., Carr, L., Mulhall, S., Bold, E., & Lambe, S. (2020). Coronavirus Conspiracy

- Beliefs, Mistrust, and Compliance with Government Guidelines in England. *Psychological Medicine*. <https://doi.org/10.1017/S0033291720001890>
- Gadamer, H. G. (1975). Hermeneutics and social science. *Cultural hermeneutics*, 2(4), 307-316.
- Georgiou, N., Delfabbro, P., & Balzan, R. (2020). COVID-19-related conspiracy beliefs and their relationship with perceived stress and pre-existing conspiracy beliefs. *Personality and Individual Differences*, 166(June), 110201. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110201>
- Imhoff, R., & Lamberty, P. (2020). A Bioweapon or a Hoax? The Link Between Distinct Conspiracy Beliefs About the Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak and Pandemic Behavior. *Social Psychological and Personality Science*, 11(8), 1110–1118. <https://doi.org/10.1177/1948550620934692>
- Innerarity, D., & Colomina, C. (2020). La verdad en las democracias algorítmicas. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 124, 11–24. <https://doi.org/10.24241/rcai.2020.124.1.11>
- Innerarity, D. (21 d'abril de 2021). 43e Fòrum de la Comunicació. Consell de l'Audiovisual de Catalunya.
- Islam, M. S., Sarkar, T., Khan, S. H., Kamal, A. H. M., Murshid Hasan, S. M., Kabir, A., Yeasmin, D., Islam, M. A., Chowdhury, K. I. A., Anwar, K. S., Chughtai, A. A., & Seale, H. (2020). COVID-19-Related infodemic and its impact on public health: A global social media analysis. *American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103(4), 1621–1629. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>
- Jovančević, A., & Milićević, N. (2020). Optimism-pessimism, conspiracy theories and general trust as factors contributing to COVID-19 related behavior – A cross-cultural study. *Personality and Individual Differences*, 167(June), 110216. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110216>
- Khan, Y. H., Mallhi, T. H., Alotaibi, N. H., Alzarea, A. I., Alanazi, A. S., Tanveer, N., & Hashmi, F. K. (2020). Threat of COVID-19 vaccine hesitancy in Pakistan: The need for measures to neutralize misleading narratives. *American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103(2), 603–604. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0654>
- Kibuuka, B. G. L. (2020). Complicity and Synergy Between Bolsonaro and Brazilian Evangelicals in COVID-19 Times: Adherence to Scientific Negationism for Political-Religious Reasons. *International Journal of Latin American Religions*, 2016(Braz 2017). <https://doi.org/10.1007/s41603-020-00124-0>
- Lin, J. C. (2020). 5G Communication Technology and Coronavirus Disease [Health Matters]. *IEEE Microwave Magazine*, 21(9), 16–19. <https://doi.org/10.1109/MMM.2020.2999236>
- Martínez-Hernández, A. (2009). Cuerpos fantasmales en la urbe global. *Fractal: Revista de psicología*, 21(2), 223-236.

- Meese, J., Frith, J., & Wilken, R. (2020). COVID-19, 5G conspiracies and infrastructural futures. *Media International Australia*, 30(May), 30–46. <https://doi.org/10.1177/1329878X20952165>
- Murguía, G. A. (2020). El Covid-19 en la civilización del engaño. Instituto de Investigación sobre la Evolución Humana.
- Naeem, S. Bin, Bhatti, R., & Khan, A. (2020). An exploration of how fake news is taking over social media and putting public health at risk. *Health Information and Libraries Journal*. <https://doi.org/10.1111/hir.12320>
- Oleksy, T., Wnuk, A., Maison, D., & Łyś, A. (2020). *Since January 2020 Elsevier has created a COVID-19 resource centre with free information in English and Mandarin on the novel coronavirus COVID- 19 . The COVID-19 resource centre is hosted on Elsevier Connect , the company ' s public news and information . January.*
- Ortega, F., & Orsini, M. (2020). Governing COVID-19 without government in Brazil: Ignorance, neoliberal authoritarianism, and the collapse of public health leadership. *Global Public Health*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/17441692.2020.1795223>
- Palazzi, C. (2014). Zygmunt Bauman: Reflexiones sobre la modernidad líquida. Editorial UOC.
- Prat, J. (2001). El estigma del extraño.
- Prat, J. (2018). La nostalgia de los orígenes: Chamanes, gnósticos, monjes y místicos. Editorial Kairós.
- Ricard, J., & Medeiros, J. (2020). Using Misinformation As a Political Weapon: Covid-19 and Bolsonaro in Brazil. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-013>
- Rovetta, A., & Bhagavathula, A. S. (2020). Global infodemiology of COVID-19: Analysis of Google web searches and Instagram hashtags. *Journal of Medical Internet Research*, 22(8), 1–9. <https://doi.org/10.2196/20673>
- Scheper-Hughes, N. (2005). El comercio infame: capitalismo milenarista, valores humanos y justicia global en el tráfico de órganos. *Revista de Antropología Social*, 14, 195–236. [https://doi.org/10.5209/rev\\_RASO.2005.v14.10314](https://doi.org/10.5209/rev_RASO.2005.v14.10314)
- Setiyawan. (2013). Denying AIDS: Conspiracy theories, pseudoscience, and human tragedy. In *Journal of Chemical Information and Modeling* (Vol. 53, Issue 9)
- Sternisko, A., Cichocka, A., Cislak, A., & Van Bavel, J. J. (2020). *Collective narcissism predicts the belief and dissemination of conspiracy theories during the COVID-19 pandemic.* 1–34. <https://doi.org/10.31234/osf.io/4c6av>

## **ANNEX**

**<sup>2</sup> Taula 2: Revisió Bibliogràfica**

<u>ARTICLE/ LLIBRE</u>	<u>AUTOR/A</u>	<u>ANY</u>	<u>PAÍS</u>	<u>ARGUMENT</u>	<u>MARC TEÒRIC</u>	<u>TIPOLOGIA</u>	<u>BASE DE DADES</u>
“Denying AIDS: Conspiracy theories, pseudoscience, and human tragedy. Springer Science & Business Media.”	Seth Kalichman	2009	Sense especificar.	Anàlisi sobre la negació de la SIDA.	Psicologia	Teòric/Qualitatiu	Google Scholar
“Using misinformation as a political weapon: COVID-19 and Bolsonaro in Brazil.”	Julie Ricard i Juliano Madeiros	2020	Brasil	La utilització de la desinformació per tal d'elaborar una arma política de tipus negacionista (guerra entre polítics i científics).	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Google Scholar
“Complicity and Synergy Between Bolsonaro and Brazilian Evangelicals in COVID-19 Times: Adherence to Scientific Negationism for Political-Religious Reasons.”	Brian Gordon i Lutalo Kibuuka	2020	Brasil	Suport de gran part de les esglésies evangèliques brasileres als moviments negacionistes.	Història social	Teòric/Qualitatiu	Google Scholar

<sup>2</sup> Aquesta taula correspon a la primera revisió sistemàtica de la bibliografia realitzada mitjançant les bases de dades Scopus, Pubmed i Google Scholar. Aquests serien els articles més centrals en els quals hem basat la nostra recerca. Tot i això, com s'ha pogut observar al llarg de l'informe, trobem altres articles igual d'importants que s'han anat afegint posteriorment.

“Threat of COVID-19 Vaccine Hesitancy in Pakistan: The Need for Measures to Neutralize Misleading Narratives.”	Yusra Habib Khan, Tauqeer Hussain Mallhi, Nasser Hadal Alotaibi, Abdulaziz Ibrahim Alzarea, Abdullah Salah Alanazi, Nida Tanveer i Furqan Khurshid Hashmi	2020	Pakistan	Negacionisme al Pakistan.	Ciència	Teòric/ Qualitatiu	Google Scholar
“COVID-19, 5G conspiracies and infrastructural futures.”	James Meese, Jordan Frith i Rowan Wilken	2020	Austràlia, Estats Units i Regne Unit	La Covid-19 relacionada amb la conspiració del 5G.	Ciència	Teòric/ Qualitatiu	Google Scholar
“Bill Gates and the Mark of the Beast: how Covid-19 catalyses existing online conspiracy movements.”	Elise Thomas i Albert Zhang	2020	Estats Units	Relació entre la Covid-19 i Bill Gates, aquest com a figura central en moltes de les conspiracions.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Google Scholar
“Collective narcissism predicts the belief and dissemination of conspiracy theories during the COVID-19 pandemic.”	Anni Sternisko, Aleksandra Cichocka, Aleksandra Cislak i Jay J. Van Bavel	2020	Estats Units	Relació entre el narcisisme nacional i la difusió i creença en teories conspiracionistes.	Psicologia	Empíric/Quantitatiu	Google Scholar
“El Covid-19 en la civilización del engaño.”	Guillermo Agudelo Murguía	2020	Sense especificar.	Estableix la desinformació com un problema polític, econòmic i social.	Evolució Humana	Teòric/ Qualitatiu	Google Scholar

“Conspiracy theories as barriers to controlling the spread of COVID-19 in the U.S. Social science & medicine.”	Daniel Romer i Kathleen Hall Jamieson	2020	Estats Units	Relació entre l'acceptació de teories de la conspiració amb l'adopció de conductes preventives.	Ciència	Teòric/Qualitatiu	Pubmed
“COVID-19 and the 5G Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data.”	Wasim Ahmed, Josep Vidal-Alaball, Joseph Downing i Francesc López Seguí	2020	Regne Unit	Relació entre la Covid-19 i la teoria 5G (Twitter).	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Pubmed
“COVID-19 and the "Film Your Hospital" Conspiracy Theory: Social Network Analysis of Twitter Data.”	Wasim Ahmed, Francesc López Seguí, Josep Vidal-Alaball i Matthew S Katz	2020	Sense especificar.	Anàlisi d'una teoria conspiracionista que plantejaria que la pandèmia és un engany i suggereix que certs hospitals estan "buits”.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Pubmed
“Impacts of rumours and conspiracy theories surrounding COVID-19 on preparedness programs. Disaster medicine and public health preparedness.”	Inayat Ali	2020	Pakistan	Treball de camp que exposa que a mesura que avança la pandèmia apareix la desesperació i la utilització de mètodes miraculosos.	Antropologia social i cultural	Empíric/Quantitatiu	Pubmed

“Content matters. Different predictors and social consequences of general and government-related conspiracy theories on COVID-19.”	Tomasz Oleksy, Anna Wnuk, Dominika Maison i Agnieszka Łys	2021	Polònia	Impacte de les teories conspiracionistes a Polònia.	Ciència	Teòric/Qualitatiu	Pubmed
“An exploration of how fake news is taking over social media and putting public health at risk.”	Salman Bin Naeem, Rubina Bhatti i Aqsa Khan	2020	Sense especificar.	Impacte de les teories conspiracionistes i la desinformació en la salut pública.	Ciència	Teòric/Qualitatiu	Pubmed
“The epic battle against coronavirus misinformation and conspiracy theories.”	Philip Ball i Amy Maxmen	2020	Estats Units	Batalla entre la Covid-19 i la desinformació.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Pubmed
“Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust, and compliance with government guidelines in England. Psychological medicine.”	Daniel Freeman, Felicity Waite, Laina Rosebroc, Ariane Petit, Chiara Causier, Anna East, Lucy Jenner, Ashley-Louise Teale, Lydia Carr, Sophie Mulhall, Emily Bold i Sinéad Lambe	2020	Regne Unit	L'afectació d'aquestes teories en la psicologia individual.	Psicologia	Empíric/Quantitatiu	Pubmed
“Effects of misinformation on COVID-19	Zapan Barua, Sajib Barua, Salma	2020	Sense especificar.	Els efectes de la desinformació en	Ciència	Teòric/Qualitatiu	Pubmed

individual responses and recommendations for resilience of disastrous consequences of misinformation.”	Aktar, Najma Kabir i Mingze L			el tractament de la pandèmia.			
“Optimism-pessimism, conspiracy theories and general trust as factors contributing to COVID-19 related behavior.”	Ana Jovančević i Nebojša Milićević	2020	Sèrbia i Amèrica Llatina	Relació que podria tenir l'optimisme i el pessimisme amb la creença en teories negacionistes/ conspiracionistes.	Ciència (Aspectes psicològics també)	Empíric/Quantitatiu	Scopus
“COVID-19-related conspiracy beliefs and their relationship with perceived stress and pre-existing conspiracy beliefs. Personality and individual differences.”	Neophytos Georgiou, Paul Delfabbro i Ryan Balzan	2020	Sense especificar.	Es relaciona la creença en les teories comentades amb el nivell educatiu i l'estrès.	Ciència (Aspectes psicològics també)	Empíric/Quantitatiu	Scopus
“A bioweapon or a hoax? The link between distinct conspiracy beliefs about the Coronavirus disease (COVID-19) outbreak and pandemic behavior.”	Roland Imhoff i Pia Lamberty	2020	Regne Unit i Estats Units	S'analitza el comportament pandèmic i s'intenta trobar el vincle entre diferents teories conspiracionistes.	Psicologia	Empíric/Quantitatiu	Scopus



“Corona? 5G? or both?': the dynamics of COVID-19/5G conspiracy theories on Facebook.”	Axel Bruns , Stephen Harrington i Edward Hurcombe	2020	Sense especificar.	Anàlisi de les teories conspiracionistes dins de la xarxa social Facebook.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Scopus
“The role of psychiatrists in addressing COVID-19 conspiracy theories.”	Gabriel Andrade	2020	Sense especificar.	Els psiquiatres ens relacionen les persones creients amb alguns trastorns.	Psiquiatria	Teòric/Qualitatiu	Scopus
“COVID-19–related infodemic and its impact on public health: A global social media analysis.”	Md Saiful Islam, Tonmoy Sarkar, Sazzad Hossain Khan, Abu-Hena Mostofa Kama, S. M. Murshid Hasan, Alamgir Kabir (...) i Abrar Ahmad Chughtai	2020	Sense especificar.	Anàlisi de l'impacte de la infodèmia en la salut pública, donant una ullada global a diverses xarxes socials.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Scopus
“Conspiracy Beliefs, Rejection of Vaccination, and Support for hydroxychloroquine: A Conceptual Replication-Extension in the COVID-19 Pandemic Context. Frontiers in Psychology.”	Paul Bertin, Kenzo Nera i Sylvain Delouvé	2020	Sense especificar.	Relació entre els creients de teories conspiracionistes i la idea de no vacunar-se en un futur i creure en un tractament pseudocientífic com és la cloroquina.	Psicologia	Empíric/Quantitatiu	Scopus

"Fear, quackery, false representations and the law."	Ian Freckelton QC	2020	Estats Units, Japó, Austràlia i Regne Unit	Relació de la por, l'ansietat i la paranoia amb la resposta emocional davant la pandèmia.	Psiquiatria/ Psicologia	Teòric/Qualitatiu	Scopus
"5G Communication Technology and Coronavirus Disease."	James C. Lin	2020	Regne Unit	Anàlisi de la relació entre la tecnologia 5G i el coronavirus.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Scopus
"Global Infodemiology of COVID-19: Focus on Google web searches and Instagram hashtags."	Alessandro Rovetta i Akshaya Srikanth Bhagavathula	2020	Sense especificar.	Se'ns exposa com les teories conspiracionistes i pseudocientífiques s'han anat fent cada cop més importants a través de Google i Instagram.	Ciència	Empíric/Quantitatiu	Scopus